

Неля КУКОВАЛЬСЬКА:

«Найперше завдання – відродити наукову школу й розвинути її в Інститут Святої Софії»

Фото надано заповідником.

30

Небо над софійськими банями – вічна тема для пейзажистів. У каменях прадавньої кладки, лініях графіті, сюжетах мозаїк і фресок чутно духовний пульс землі. Свята Софія магнетизує, і кожен візит до неї дарує безодню мотивів для текстів і картин. У нинішніх приводах для відвідин Національного заповідника «Софія Київська» змішалися споконвічна жага торкання таємниць, прагнення пірнати в глибинну історію, а ще – нетерпіння послухати Нелю КУКОВАЛЬСЬКУ, яка повернулася. Із горнила інтриг довжиною в два роки й вісім місяців, несправедливо звільнена 2012-го, генеральний директор заповідника знову на своєму місці. Немає потреби переповідати історію, мусовану свого часу і недоброзичливцями, і симпатиками пані Нелі. Головне, вона повернулася переможно. Мобілізувала сили, сконцентрувала навколо себе потужні кадри. І рішуче налаштувалася на відновлення славних наукових традицій Софії Київської, на створення гідного іміджу української пам'ятки планетарної значущості.

– Шановна Нелю Михайлівно, передусім вітаємо вас із поверненням до Національного заповідника «Софія Київська», діяльність якого для багатьох асоціюється саме з вашим ім'ям. Почнімо з найактуальнішої події року – відзначення 1000-річчя упокоєння князя Володимира Великого, яка збіглася з урочистостями на честь 1027-ї річниці Хрещення Київської Русі. Тим паче згідно з новими відкриттями науковців початок Софійський собор заснував саме князь Володимир у 1011 році. Тож нині старі стіни Святої Софії – колиски київського князівства – стають свідками багатьох яскравих заходів.

– Напередодні поважної дати ми відкрили виставки на честь визначних політиків минулого – Володимира Хрестителя та його онуки Анни Ярославни. Справді, згідно з нашими дослідженнями Володимир Великий є основоположником Софійського собору. Добудував його дітище син – Ярослав Мудрий. Хоча є й інші дані, якими часто оперує здебільшого російська історія, стосовно започаткування собору 1017-го або 1037 року. Нова версія на-

ших учених має таке саме право на життя, тим паче ґрунтується вона на ширшій доказовій базі, ніж попередні. Вони ж бо виходять із літописів, які дійшли до нас багаторазово переписаними. А те, що собор закладений 1011 року, підтверджено багатьма фактами. Про це найліпше може розповісти автор версії – Надія Миколаївна Нікітенко.

– Є певний зв'язок між поважною датою та нещодавнім художньо-історичним фестивалем на честь видатної європейської правительки Анни Ярославни. Як, власне, виник задум «Анна-фесту»?

– Народився цей задум не випадково. Пригадаймо, що Анна Ярославна – справжня дочка свого батька, якого назвали Мудрим неспроста. Він провадив мудру політику, об'єднуючи окремі землі в єдину могутню державу. Цим фестивалем ми прагнули піднести на гідний рівень із майже забуття ім'я прогресивної історичної постаті, видатної жінки, котра створила себе сама. Ідучи до чужинної Франції, яка не була такою величною, як нині, Анна здійснила подвиг. Із розвиненої на той час держави вона привезла

культуру і, кажучи сучасною мовою, освітні програми. Зважаймо, що перші навчальні заклади на території Київської Русі започаткував ще її дід Володимир. Освічена Анна запровадила школи, котрі діють донині, зокрема в абатстві Сент-Вінсент. Буваючи у Франції, яка пам'ятає свою королеву, я для себе зробила висновок: це ім'я гідне неабиякого вшанування на батьківщині Анни Ярославни.

– Тобто ви давно захопилися ідеєю фестивалю?

– Дуже давно, коли я ще навіть не працювала в Софії. Тоді ду-

Досе

Неля Михайлівна КУКОВАЛЬСЬКА – знаний український музейник, генеральний директор Національного заповідника «Софія Київська» (2000–2012, з 2015-го), заслужений працівник культури України, голова музейно-експертної ради Всеукраїнської асоціації музеїв, дійсний член Української академії архітектури, член головної ради Товариства охорони пам'яток історії та культури, член Національної комісії ЮНЕСКО.

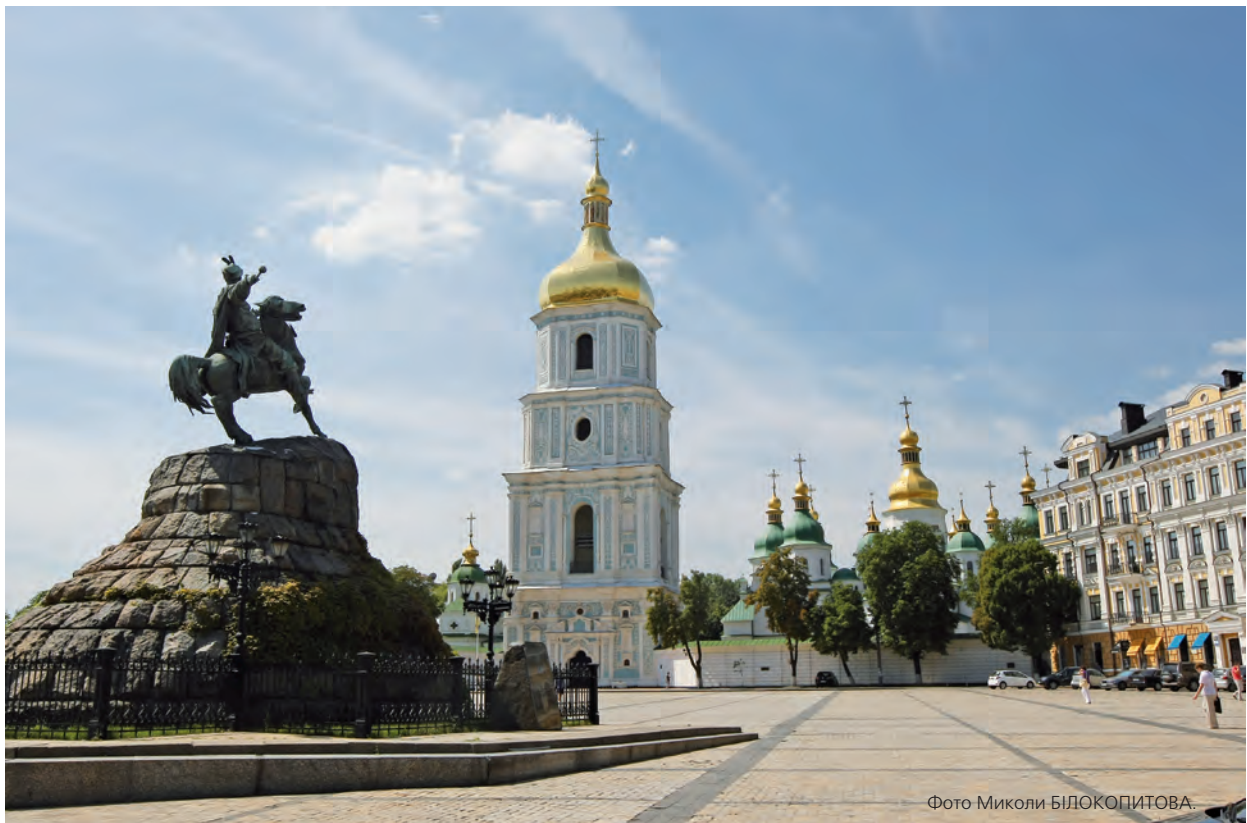

Фото Миколи Білокопитова

мала не так про фестиваль, як про те, чому в Україні не пам'ятають цього імені. А вже під час роботи в заповіднику задум сформувався. 2012 року націлювалися на його реалізацію, але вона не вдалася з певних обставин. А коли сюди повернулася, одразу взялася за організацію «Анна-фесту». І це вдалося! До слова, Надзвичайний і Повноважний посол Франції в Україні Ален Ремі на відкритті форуму оцінив його високий рівень. А наступного дня під час обіду, на який посол мене запросив, ми вже разом розмірковували про фестиваль наступний. Говорили про те, які раритетні експонати можна показати в місті Санліс, де мешкала Анна, а які привезти звідти для демонстрації в Україні. Попередньо визначилися, що місцем проведення фестивалю може стати абатство Сент-Вінсент.

Програмуємо себе не лише на один фестиваль. Маємо відродити імена сестер Анни, також європейських правительок – Єлизавети й Анастасії.

Мабуть, усе, що відбувається, на краще. Упродовж двох років та восьми місяців спостерігала за роботою заповідника збоку: так завжди краще видно, що відбувається. До речі, можливість повернутися сюди не була для мене такою вже очікуваною. Бо розуміла: двічі в одну річку не вступають. Але так сталося, що повернулася. І тепер справді багато планів та нових ідей. Проте, аби їх реалізувати, треба створити команду. Попередню, на жаль, розпорозили вшент.

– Якщо не помиляюся, 2008-го заповідник «Софія Київська» набув статусу наукової установи. Хоча він завжди вважався провідним осередком проектно-пошукових, архітектурних, історико-архівних досліджень...

– Так, саме тоді вперше в Україні наш заповідник здобув статус наукової установи, яку підтримує держава. Приємно, що наш надзвичайно вагомий доробок високо оцінили. На жаль, протягом моєї відсутності наукова школа заповідника була цілковито знищена. Нові люди прийшли не для того, щоб скористатися попередніми напрацюваннями, а для того, щоб їх руйнувати і починати все з чистого аркуша. Такого в науці не буває. Тому уряд поставив переді мною завдання: відродити наукову школу, піднести її на вищий рівень. І, звісно, залучити тих учених, котрі працювали тут тривалий час, захищали свої наукові праці.

Дуже рада, що повернулися Ірина Марголіна, Надія Нікітенко. Повернувся й В'ячеслав Корнієнко у статусі заступника генерального директора з наукової роботи й інші науковці, з якими ми створювали Софійську наукову школу. Після того, як школу відродимо, маємо розвинути її в Інститут Святої Софії, який увійде до складу заповідника. Про це мріяли колись... Заклад вивчатиме давньоруську історію, живопис, архітектуру й усе, що пов'язано з історією «Софії» та її пам'яток. Зокрема, й історію Візантії.

– Про нещодавній захист докторської вашим тоді ще колиш-

нім співробітником В'ячеславом Корнієнком ходять легенди...

– Той випадок справді безпрецедентний. Серед опонентів були ті, кому ближча російська наукова школа, які не сприймають напрацювань українських учених. Та бурхливий семигодинний захист увінчався великим успіхом. Із 13 членів комісії 11 проголосували «за».

– Які нагальні цілі окреслили для себе та колективу?

– Треба чимало попрацювати, щоб «вирівняти» ситуацію з ЮНЕСКО. Вона нині сумна, на жаль. Треба багато здійснити, зокрема в законодавчій базі, стосовно вимог із збереження пам'яток всесвітнього значення. На 39-й сесії Комітету всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Бонні нам вдалося зробити деякі позитивні кроки.

Звісно, нові плани поширюються й на реставрацію. Найближчим часом відновиться реставраційний процес на території Андріївської церкви (один з об'єктів у складі заповідника. – Ред.). Завдяки Міністерству культури і Міністерству фінансів уже маємо перші кошти на рахунок. Проходимо процедуру необхідних дозволів. Тож найближчим часом почнемо працювати.

Наданих коштів недостатньо для повної реставрації церкви. Але, гадаю, їх вистачить, щоб завершити благоустрій пагорба, привести до ладу сходди, підсходову частину: те, що почали до 2012 року. Можливо, подумаємо й частину робіт на фасаді. Очікуємо кошти й на продовження робіт з реставрації Андріївської церкви, й на комплексну реконструкцію інженерних мереж, що для нас украй важливо.

При заповіднику узаконено опікунську раду. Ми звернулися до неї, аби відшукати гроші на наукові публікації, які стосуються Софійського собору. Треба видавати праці наших учених: це належним чином впливатиме на обстоювання наукової школи заповідника. Також потрібно зробити науково-популярний альбом по мозаїках.

Із задумів, що реалізуватимуться потрохо вже цьогогоріч, – «Три Софії». Міжнародний проект присвячений Софіям – Константинопольській, Київській і Болгарській. Чекаємо на делегацію з Туреччини, аби разом розробити план дій. До нього увійдуть обмін науковими співробітниками та їхніми напрацюваннями, культурні, виставкові, реставраційні заходи.

Також маємо запровадити електронні квитки. Вони в нас свого часу були. Але тепер перейдемо на якіснішу, захищенішу систему. Квитки до заповідника продаватимуть не лише в касах, а й в Інтернеті.

Що ще? Нашу славнозвісну оголошу, яка впала, сподіваємося цьогогоріч відновити, ймовірно, меценатським коштом. Проект узгоджується.

– До слова, ви маєте чималий досвід пільної співпраці з благодійниками. Які найяскравіші її приклади можете навести?

– Скажу одразу, що й нині докладаємо зусиль у напрямі залучення меценатських коштів. Попередніми роками нами було використано понад 50 мільйонів гривень таких коштів на різні проекти: видавничі, реставраційні, відновлювальні... Із яскравих прикладів – відтворення фігури архистратига Михаїла, яка увінчує південну в'їзну браму. Деякі роботи над брамою Заборовського. На Будинок митрополита пішли виключно благодійницькі кошти (за винятком проектних робіт, на які надала гроші держава). З-поміж інших проектів відзначаю також реставрацію Царських врат.

Тож багато робимо за сприяння меценатів. Ці люди віддають частинку свого серця й гроші. А ми, у свою чергу, – нашу подяку й пошану.

– До складу заповідника, окрім центрального комплексу, входять згадувана Андріївська, Кирилівська церкви, Золоті ворота, а також Судацька фортеця. Доля останньої дуже турбує наших читачів. Що нині з улюбленою історичною пам'яткою Криму?

– Доля фортеці, звісно, турбує й нас. Я особисто займаюся моніторингом ситуації, що склалася. Дякуючи небайдужим із Судака отримую інформацію в текстовому та фотовигляді. До того ж є сайт, на якому можна подивитися, що там відбувається. Останній перегляд мене приголомшив. Побачила таку картину: на тлі чудового музею, який ми створили й де зібрані унікальні артефакти історії міста, сидять балалаечники та баяніс-

ти й співають про «белые березки». А коли послухала в Інтернеті інтерв'ю тамтешнього нового директора, то плакати хотілося від ганебного «культурного» рівня, не кажучи вже про науковий рівень керівника.

Усі наші найцінніші, найкращі науковці в Судаку були звільнені з роботи. Деякі фахівці працювали там усе життя.

Рівень екскурсій нині примітивний, судячи з того, що я чула...

Ніхто не знає, в якому стані перебувають пам'ятки. Гадаю, моніторингові дослідження ніхто не проводить. А проблеми там є. Передусім із зсувними територіями. Одна така територія виходить на сусідній санаторій. І якщо, не дай Боже, цей зсув через сейсмічні навантаження активується, можуть загинути люди.

Башти і стіни мають крени, деякі понаднормативні. Але не видно, щоб велася якась реставраційна робота. Тим паче з укріплення. Другий зсув спрямований у бік кірхи, він не такий активний, там немає населених об'єктів. Тож люди не загинуть, але загинуть пам'ятки: кірха, частина мурів і башт. Потребує реставрації Дівоча башта, що на вершині. Ми мали проект її реставрації. Там також нічого не робиться. Розумію, що коштів на це немає і ніхто їх найближчим часом не даватиме.

Питання кримських музеїв розглядалося цьогогоріч в ЮНЕСКО 2 червня. Є відповідне комюніке, з яким можна ознайомитися в Інтернеті. Міжнародна громадськість занепокоєна. Але втручатися в цей процес, на жаль, ніхто не буде.

Маю надію, що Крим найближчим часом повернеться в Україну. Ми порахуємо збитки і виставимо рахунки Росії.

Бесіду вела Ольга КЛЕЙМЕНОВА.

Редакція дякує за сприяння в підготовці матеріалу провідному фахівцеві зі зв'язків із громадськістю та пресою Національного заповідника «Софія Київська» Ярославі ПАРАЦІ.

День

15 серпня – День археолога

Мандри в глибину епох

Цього дня вітчизняні археологи ще за радянських часів відзначали своє професійне свято. Обрана ця дата не випадково, бо приурочена до дня народження керівниці Трипільської експедиції 1930–1940-х років, видатного українського вченого-археолога Тетяни Пассек.

У новому столітті й в Україні з 2008 року 15 серпня щорічно відповідно до президентського указу, «враховуючи вагомий внесок українських учених-археологів у розвиток вітчизняної археології», відзначають День археолога. Це свято шукачів древніх артефактів і романтики, адже археологія – справа допитливих.

Пригодницький характер цієї професії відображено в голлівудській стрічці про мандри археолога Індіани Джонса. Та насправді тих науковців, котрі заради пошуку свідчень минулих подій згодні полишити затишні стіни кафедр, бібліотек і домівок й ладні місяцями «на полях» копирсатися в нашаруваннях епох, цікавлять не тільки й не стільки пригоди, а передовсім відкриття. У результаті розкопок, досліджень і експертиз археологи, як не раз траплялося в історії, ставали її ревізонерами, міняючи контексти історичних фактів, явищ і подій.

Є. Р.

